

**AYOLLARGA NISBATAN OILAVIY ZO'RAVONLIKLARNING
YO'NALISHLARIGA KO'RA IJTIMOIIY-PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI****Xamrakulova Kamola G'ayratovna**

GulDU stajyor o'qituvchisi

Annotatsiya: Ta'kidlanishicha, so'nggi yillarda mamlakatda ayollarga ko'rsatilayotgan e'tibor yanada kuchaydi. Ularning huquqlari va qonuniy manfaatlarini himoya qilish, iqtisodiy, ijtimoiy va siyosiy faolligini oshirish, sog'lig'ini muhofaza qilish, kasbiy tayyorgarlik va ish bilan ta'minlashni ta'minlash, muhtoj ayollarga ijtimoiy yordam ko'rsatish bo'yicha izchil islohotla amalga oshirilmoqda.

Mamlakatda gender tengligini ta'minlash va barcha ayollarning huquq va imkoniyatlarini kengaytirish O'zbekistondagi ustuvor maqsadlardan biri sifatida belgilandi. Bunga erishish uchun xalqaro standartlarga muvofiq ayollarni ijtimoiy-iqtisodiy sohada o'z huquq va manfaatlarini ro'yobga chiqarishda qo'llab-quvvatlashni nazarda tutuvchi qonunchilikni takomillashtirish zarur.

Biroq, bugungi kunda ayollarning huquqlari, erkinliklari va qonuniy manfaatlarini ishonchli himoya qilish bilan bog'liq masalalarda huquqni qo'llash amaliyotida bir qator muammolar mavjud. Xususan, ayollar va bolalar huquqlariga, shaxsiy hayot sirlarini buzganlik uchun javobgarlikka, ularning sha'ni va qadr- qimmatini kamsitishga taalluqli jinoiy harakatlar uchun mutanosib sanksiyalar belgilanmagan.

Bugungi kunda oilaviy zo'ravonlik muammosi butun jahonning global muammosiga aylangan. Tadqiqotlar davomida milliy va xalqaro manbalar o'rganildi. Jumladan, BMT va Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti tomonidan e'lon qilingan hisobotlar, O'zbekiston

Respublikasi qonunchiligi, shuningdek, sohada faoliyat yurituvchi olimlarning ilmiy maqolalari asos qilib olindi. Ma'lumotlar tahliliy va statistik metodlar orqali o'rganildi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, hozirgi kunda ayollarga nisbatan oilaviy zo'ravonlik turli shakllarda namoyon bo'lmoqda. Ularni quyidagi asosiy guruhlariga ajratish mumkin:

Jismoniy zo'ravonlik – ayollarga nisbatan qo'llaniladigan urish, kaltaklash, jarohat yetkazish kabi harakatlar.

Psixologik bosim – tahqirlash, kamsitish, qo'rqitish, mustaqilligini cheklash va ayolning o'ziga bo'lgan ishonchini pasaytirish.

Iqtisodiy zo'ravonlik – ayolning moliyaviy mustaqiligiga to'sqinlik qilish, ishlash yoki o'qishga ruxsat bermaslik, moddiy jihatdan qaram qilish.

Jinsiy zo'ravonlik – ayolga nisbatan jinsiy aloqaga majburlash yoki jinsiy ekspluatatsiya qilish.

So'ngi yillarda O'zbekistonda oilaviy zo'ravonlikka qarshi qonunchilik mustahkamlanib, himoya orderlari berish joriy etildi. Ammo, hali ham muammolar mavjud bo'lib, ko'plab ayollar o'z huquqlarini to'liq bilishmaydi yoki yordam so'rashdan qo'rqishadi.

O'zbekiston Respublikasi va boshqa mamlakatlarda oilaviy zo'ravonlikka qarshi kurashish bo'yicha qonunlar mavjud bo'lsa-da, muammo hanuzgacha dolzarb bo'lib qolmoqda. Oilaviy zo'ravonlik faqat ayollarga emas, balki butun jamiyatga jiddiy ta'sir ko'rsatadi. Quyida uning asosiy oqibatlari keltirilgan:

- zo'ravonlikdan jabr ko'rgan ayollarda depressiya, stress, travmalar va jismoniy shikastlanishlarga olib keladi;
- oilada onasi zo'ravonlikka uchragan bolalar kelajakda ruhiy muammolarga duch kelishi yoki o'zlari ham zo'ravon shaxs bo'lib shakllanishi mumkin;

- ayollar zo‘ravonlik natijasida mehnat bozorida ishtirok eta olmasligi yoki iqtisodiy jihatdan qaram bo‘lib qolishi jamiyatning iqtisodiy rivojlanishiga ham salbiy ta’sir ko‘rsatadi;
- zo‘ravonlik ko‘plab oilalarning buzilishiga olib keladi, bu esa ijtimoiy beqarorlikni kuchaytiradi;

Zo‘ravonlikni kamaytirish va ayollar huquqlarini himoya qilish uchun quyidagi chora – tadbirlarni amalga oshirish zarur: O‘zbekiston Respublikasida “Ayollarni tazyiq va zo‘ravonlikdan himoya qilish to‘g‘risida” gi qonun mavjud bo‘lsa – da, uning amaliyotda qat’iy qo‘llanilishini ta’minlash kerak. Huquq – tartibot organlari oilaviy zo‘ravonlik holatlariga nisbatan qat’iy choralar ko‘rishi va ayollarning shikoyatlarini e’tiborsiz qoldirmaslik kerak. Davlat va nodavlat tashkilotlari tomonidan olib borilayotgan ishlar natijasida ba’zi yutuqlarga erishilmoqda.

Xususan, “Ayollar daftari” va “Temir daftar” kabi dasturlar orqali ayollarning ijtimoiy va iqtisodiy himoyasi kuchaytirildi.

Shuningdek, bu ayollarning huquqlari va qonuniy manfaatlarini etarli darajada himoya qilishga imkon bermaydi jabrlanganni zulm va zo'ravonlikdan davlat tomonidan himoya qilishni ta'minlaydigan orderning amal qilish muddati (o'ttiz kun). Aliment to'lamaganlik uchun jazo sifatida jarima solish yanada katta moliyaviy qiyinchiliklarga olib keladi.

Taklif etilayotgan qonun loyihasi jabrlanuvchini o'n sakkiz yoshga to'lmagan yoki ularga nisbatan zo'ravonlik ishlatgan, jinsiy ehtiyojlarni g'ayritabiiy tarzda qondirgan, uni jinsiy aloqada bo'lishga majburlagan yoki fohishalik bilan shug'ullanishga jalb qilgan shaxslarga nisbatan javobgarlik choralari kuchaytirmoqda. shuningdek, voyaga etmaganning rasmlaridan foydalangan holda pornografik mahsulot uchun.

Tazyiq va zo'ravonlik holatiga uchragan ayollar bilan ishlashda har bir mamlakatning o'z yondashuvi mavjud. Umuman olganda aksariyat o'rganilgan mamlakatlarda mazkur yo'nalishda faoliyat yurituvchi davlat va nodavlat organlarining

faoliyatini ma'lum bir davlat tashkiloti umumlashtirib, muvofiqlashtirib turadi. Masalan, Singapurda oilaviy hamda xotin-qizlarga taalluqli masalalar, xususan, tazyiq va zo'ravonlik holatlarini kamaytirish, zo'ravonlik qurbonlarini himoya hamda reabilitatsiya qilish bilan bog'liq davlat siyosatini Ijtimoiy va oila rivojlanishi vazirligi amalga oshiradi. Yoki Argentinada Ayollar, gender va xilma-xillik vazirligi, Yaponiyada Gender tengligi byurosi, Kanadada esa Ayollar, gender tengligi va yoshlar masalalari vazirligi mazkur yo'nalishdagi faoliyatni umumlashtiradi.

2022-yil Singapurda "Singapur oilalari yili" deb nomlangan bo'lib, 2025-yilgacha mo'ljallangan "Oilalar uchun Singapur - 2025" (A Singapore Made For Families 2025) Milliy dasturi qabul qilingan[11]. Mazkur Milliy dasturga ko'ra, "Oilalarning xavfsizligini ta'minlash" yo'nalishi belgilangan. Zo'ravonlik va jinsiy tazyiqqa qarshi milliy ishonch telefoni tashkil etilgan - 1800-777-0000. 2023 yilda oilaviy zo'ravonlikka nisbatan qonuniy himoyalash tizimini kuchaytirish, zo'ravonlar uchun javobgarlik va reabilitatsiya tizimini yaxshilash belgilangan. Mamlakat bo'ylab turli yo'nalishlardagi 48 ta oilaga xizmat ko'rsatish markazlari, oilaviy zo'ravonlik bo'yicha 2 ta maxsus markazlar (TRANS SAFE markazi va Care Corner Project Start) faoliyati yaxshilanishi qayd etilgan.

Shveysariyada esa boshpana markazlari frauenhaus deb ataladi. Mamlakat bo'yicha 2018-yilda jami 1771 ta oilaviy zo'ravonlik holatlari bo'yicha xotin-qizlar mavjud 19 ta ayollar boshpana markazlariga murojaat qilgan bo'lsa, ularning 487 nafari joy yoki xodim yetishmasligi sababli rad etilgan. Yana 319 nafari esa boshqa sabablarga ko'ra shelterlarga qabul qilinmagan. Barcha arizalarning deyarli yarmi rad etilgan, ushbu ayollarning 41 foizi boshqa inqiroz markazlaridan joy topa olishgan. 19 ta boshpanada qolgan 965 nafar ayollarning markazlarda qolish davomiyligi o'rtacha 37 kunni tashkil etgan.

XULOSA

Ayollarga nisbatan oilaviy zo'ravonlik nafaqat oilaviy muammo, balki butun jamiyatning rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatadigan omillardan biridir. Unga qarshi kurashishda har bir inson o'z hissasini qo'shishi kerak. Ayollarning huquqlarini himoya

qilish, ularga imkoniyat yaratish va sog'lom oilaviy muhitni shakllantirish jamiyat taraqqiyoti uchun muhim ahamiyat kasb etadi. Ayollar huquqlarini himoya qilish va ularni iqtisodiy jihatdan qo'llab – quvvatlash huquqiy, iqtisodiy va ijtimoiy jamiyatning barqarorligi va rivojlanishiga xizmat qiladi. Oilada ayollarga nisbatan zo'ravonlik nafaqat shaxsiy, balki ijtimoiy muammo bo'lib, uning oldini olish uchun tizimli yondashuv talab etiladi. Bu borada quyidagi takliflar ilgari suriladi:

1. Xotin – qizlar uchun huquqiy va psixalogik maslahat markazlarini kengaytirish.
2. Zo'ravonlikka uchragan ayollarni iqtisodiy mustaqillika erishishiga yordam berish.
3. Jamiyatda gender tengligi va oilaviy munosabatlar madaniyatini oshirish.
4. Zo'ravonlikka qarshi kurashish bo'yicha qonunlarning ijrosini kuchaytirish.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi “Ayollarni tazyiq va zo'ravonlikdan himoya qilish to'g'risida” gi qonuni, 2019.
2. Birlashgan Millatlar Tashkiloti (BMT) “Gender tengligi va ayollar huquqlari bo'yicha hisobot”, 2022.
3. Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti (JSST) “Ayollarga nisbatan oilaviy zo'ravonlik va uning oqibatlari” bo'yicha tadqiqot, 2021.
4. Qosimova N. “Oila sotsiologiyasi” – Toshkent, 2020.
5. Rasulova D. “Gender tenglik va huquqiy himoya” – Toshkent, 2021.